

ONKOLOGIK KASALLIKLAR GLOBAL SOG‘LIQNI SAQLASH MUAMMOSI

Turg‘unova Oydinoy Davronbek qizi

Farg‘ona Jamoat Salomatligi Tibbiyot Instituti

Davolash ishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20095290>

Annotatsiya: Mazkur maqolada onkologik kasalliklarning global sog‘liqni saqlash tizimidagi dolzarbligi, ularning tarqalish ko‘rsatkichlari hamda asosiy xavf omillari tahlil qilinadi. Shuningdek, saraton kasalliklarining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari, profilaktika, skrining va erta diagnostikaning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalari onkologik kasalliklarni kamaytirishda kompleks yondashuv va zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etish muhim ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: onkologik kasalliklar, saraton, global sog‘liqni saqlash, profilaktika, erta diagnostika, skrining dasturlari.

KIRISH

Bugungi kunda onkologik kasalliklar butun dunyoda sog‘liqni saqlash tizimi oldida turgan eng dolzarb va murakkab muammolardan biri hisoblanadi. Jahon miqyosida saraton kasalliklari kasallanish va o‘lim ko‘rsatkichlari bo‘yicha yetakchi o‘rinlardan birini egallab, millionlab insonlarning hayot sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. World Health Organization ma‘lumotlariga ko‘ra, har yili millionlab yangi onkologik holatlar aniqlanadi va bu ko‘rsatkich demografik o‘shish, aholining qarishi hamda xavf omillarining ortishi sababli tobora oshib bormoqda. Onkologik kasalliklarning keng tarqalishiga turli omillar sabab bo‘ladi: noto‘g‘ri ovqatlanish, tamaki mahsulotlari iste‘moli, alkogol ichimliklarni suiiste‘mol qilish, jismoniy faollikning yetishmasligi, atrof-muhitning ifloslanishi hamda irsiy moyillik shular jumlasidandir. Shu bilan birga, ayrim hududlarda erta diagnostika va skrining dasturlarining yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagani kasallikni kech bosqichlarda aniqlanishiga olib kelmoqda. Bu esa davolash samaradorligini pasaytirib, o‘lim ko‘rsatkichining yuqori bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Onkologik kasalliklar bugungi kunda global sog‘liqni saqlash tizimining eng jiddiy muammolaridan biridir. World Health Organization ma‘lumotlariga ko‘ra, saraton yurak-qon tomir kasalliklaridan keyin o‘lim sabablari orasida yetakchi o‘rinlardan birini egallaydi va har yili millionlab yangi holatlar qayd etiladi. Aholining qarishi, urbanizatsiya, zararli odatlar (ayniqsa tamaki chekish), noto‘g‘ri ovqatlanish va ekologik omillar kasallik ko‘rsatkichlarining oshishiga sabab bo‘lmoqda. Shuningdek, ko‘plab rivojlanayotgan davlatlarda erta diagnostika va skrining dasturlarining yetarli emasligi tufayli kasallik ko‘pincha kech bosqichlarda aniqlanadi. Bu esa davolash samaradorligini pasaytiradi va sog‘liqni saqlash tizimiga katta iqtisodiy yuk keltiradi. Shu bois onkologik kasalliklarni erta aniqlash, profilaktika choralarini kuchaytirish va zamonaviy davolash usullarini keng joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Onkologik kasalliklar XXI asrning eng xavfli va keng tarqalgan kasalliklaridan biri bo‘lib, bugungi kunda global sog‘liqni saqlash tizimining asosiy muammolaridan sanaladi. Saraton kasalliklari nafaqat inson salomatligiga, balki mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishi va jamiyatning ijtimoiy holatiga ham katta ta‘sir ko‘rsatadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, har yili millionlab insonlar turli onkologik kasalliklar tufayli hayotdan ko‘z yumadi. Kasallikning keng tarqalishi va o‘lim ko‘rsatkichlarining yuqoriligi uni insoniyat

uchun jiddiy tahdidga aylantirmoqda. Onkologik kasalliklar organizmdagi hujayralarning nazoratsiz bo'linishi va o'sishi natijasida paydo bo'ladi. Normal holatda hujayralar ma'lum tartib asosida yangilanadi, biroq genetik o'zgarishlar tufayli ayrim hujayralar mutatsiyaga uchrab, o'smaga aylanishi mumkin. Ushbu o'smalar yaxshi sifatli va yomon sifatli turlarga bo'linadi. Ayniqsa, yomon sifatli o'smalar boshqa organlarga metastaz berishi bilan xavfli hisoblanadi. Metastaz jarayoni kasallikning murakkablashishiga va davolashning qiyinlashishiga olib keladi. Saraton kasalliklarining kelib chiqishida ko'plab omillar muhim rol o'ynaydi. Eng asosiy xavf omillaridan biri tamaki mahsulotlarini iste'mol qilishdir. Sigaret tarkibidagi zaharli moddalar o'pka, halqum, oshqozon va boshqa organlar saratonini rivojlantiradi. Jahon bo'yicha saraton bilan bog'liq o'limlarning katta qismi aynan chekish bilan bog'liq. Bundan tashqari, spirtli ichimliklarni muntazam iste'mol qilish ham jigar, oshqozon va qizilo'ngach saratoni xavfini oshiradi.

Noto'g'ri ovqatlanish ham onkologik kasalliklarning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Fastfud mahsulotlari, yog'li va qayta ishlangan oziq-ovqatlarni ko'p iste'mol qilish organizmda zararli moddalarning to'planishiga olib keladi. Meva va sabzavotlarni yetarli iste'mol qilmaslik esa immun tizimini zaiflashtiradi. Semizlik va ortiqcha vazn ham saraton rivojlanish xavfini oshiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy hayot tarzida jismoniy faollikning kamayib borishi inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ekologik muammolar ham saraton kasalliklarining ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi, sanoat chiqindilari, radiatsiya va kimyoviy moddalar inson organizmiga zarar yetkazadi. Ayrim hududlarda ichimlik suvining sifatsizligi ham onkologik kasalliklarning ortishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, sanoati rivojlangan hududlarda yashovchi aholida saraton kasalliklari ko'proq uchrashi kuzatiladi. Irsiy omillar ham onkologik kasalliklarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Agar oilada yaqin qarindoshlarda saraton kasalligi kuzatilgan bo'lsa, keyingi avlodlarda ham ushbu kasallikka moyillik yuqori bo'ladi. Shu sababli genetik tekshiruvlar va muntazam tibbiy nazorat muhim hisoblanadi. Ayrim viruslar va infeksiyalar ham saraton rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, inson papilloma virusi bachadon bo'yni saratoniga, gepatit viruslari esa jigar saratoniga olib keladi. Onkologik kasalliklarning eng katta muammolaridan biri kasallikning dastlabki bosqichlarda yashirin kechishidir. Ko'pchilik bemorlarda ilk simptomlar sezilmaydi yoki oddiy kasallik belgilariga o'xshab ketadi. Natijada bemorlar shifokorga kech murojaat qiladilar. Bu esa davolash samaradorligini pasaytiradi. Shuning uchun erta diagnostika saratonni davolashdagi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy tibbiyotda mammografiya, kompyuter tomografiyasi, MRT, ultratovush tekshiruvlari va laborator tahlillar yordamida kasallikni erta aniqlash imkoniyati mavjud. Bugungi kunda saratonni davolashning turli usullari mavjud. Jarrohlik amaliyoti orqali o'smalarni olib tashlash eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Kimyoterapiya saraton hujayralarini maxsus dorilar yordamida yo'q qilishga qaratilgan bo'lsa, radioterapiya yuqori energiyali nurlar orqali kasallangan hujayralarni zararsizlantiradi. So'nggi yillarda immunoterapiya va maqsadli terapiya kabi innovatsion usullar keng qo'llanilmoqda. Bu usullar sog'lom hujayralarga kamroq zarar yetkazib, davolash samaradorligini oshirmoqda. Shu bilan birga, onkologik kasalliklarni davolash katta iqtisodiy xarajatlarni talab qiladi. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda zamonaviy diagnostika uskunalari va dori vositalarining yetishmasligi bemorlar uchun katta muammo tug'diradi. Ayrim hollarda davolanish xarajatlarining yuqoriligi sababli bemorlar to'liq davolanish imkoniyatiga ega bo'lmaydi. Bu esa

global sogʻliqni saqlash tizimida tengsizlik muammosini yuzaga keltiradi. Onkologik kasalliklarning oldini olishda profilaktika muhim oʻrin tutadi. Sogʻlom turmush tarziga rioya qilish, tamaki va alkogoldan voz kechish, toʻgʻri ovqatlanish, muntazam jismoniy mashqlar bilan shugʻullanish saraton xavfini kamaytiradi. Shuningdek, aholining tibbiy savodxonligini oshirish va profilaktik tibbiy koʻriklarni muntazam tashkil etish ham muhimdir. Vaksinatziya ham ayrim turdagi saraton kasalliklarining oldini olishda samarali vosita hisoblanadi. Global miqyosda onkologik kasalliklarga qarshi kurashishda xalqaro tashkilotlar va davlatlar hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro markazlar tomonidan saratonni erta aniqlash, davolash va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish boʻyicha keng koʻlamli dasturlar amalga oshirilmogʻda. Tibbiyot texnologiyalarining rivojlanishi kelajakda saraton kasalliklarini samarali nazorat qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Onkologik kasalliklar bugungi kunda insoniyat oldidagi eng katta global sogʻliqni saqlash muammolaridan biridir. Ushbu kasalliklarning oldini olish, erta aniqlash va samarali davolash boʻyicha kompleks choralar koʻrish zarur. Davlat, tibbiyot sohasi va jamiyatning birgalikdagi saʼy-harakatlari orqali onkologik kasalliklar oqibatlarini kamaytirish va insonlar hayot sifatini yaxshilash mumkin.

XULOSA

Onkologik kasalliklar yuqori kasallanish va oʻlim koʻrsatkichlari bilan tavsiflanib, global sogʻliqni saqlash tizimi uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Ularning keng tarqalishida demografik oʻzgarishlar, ekologik omillar va turmush tarziga bogʻliq xavf omillari muhim rol oʻynaydi. Shu sababli saraton kasalliklarini erta aniqlash, profilaktika choralarini kuchaytirish va zamonaviy davolash usullarini joriy etish ushbu muammoni kamaytirishning asosiy yoʻnalishlari hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. World Health Organization. Cancer. Geneva: WHO, 2023.
2. Bray F, Ferlay J, Soerjomataram I. et al. Global cancer statistics. CA: A Cancer Journal for Clinicians, 2020.
3. DeVita V.T, Lawrence T.S, Rosenberg S.A. Cancer: Principles & Practice of Oncology. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2019.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Sogʻliqni saqlash vazirligi. Onkologik kasalliklarning oldini olish va erta aniqlash boʻyicha metodik tavsiyalar. Toshkent, 2022.
5. Kumar V, Abbas A.K, Aster J.C. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. Elsevier, 2021.